

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА ЯК ОСНОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ЗАКЛАДУ

Микола Хорунжий

Кандидат економічних наук,
професор кафедри економіки
агропромислових формувань
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Анотація

Висвітлено методологічний та адаптивний аспекти трактування суті науково-педагогічної школи як головного критерію оцінки інтелектуального потенціалу та суспільного визнання сучасних університетів. Визначено ключові ознаки та обов'язкові атрибути науково-педагогічної школи, місце в ній університетської кафедри, їхні особливості для економічних університетських закладів. Розглянуто континуум університетських науково-педагогічних шкіл, модель їх інноваційно орієнтованої діяльності та механізм організаційного забезпечення.

Ключові слова: науково-педагогічна школа, континуум університетських науково-педагогічних шкіл, організаційне забезпечення науково-педагогічних шкіл, університетська кафедра.

Сучасна університетська практика в Україні потребує свого переходу до інноваційної моделі розвитку, визначальним кредо якої є інтенсифікація впливу університетів на рівень культурного та науково-технічного поступу суспільства, поширення знань серед молоді з метою гармонізації інтересів людини та посилення її участі в розбудові національної економіки відповідно до вимог ХХІ століття.

Цьому значною мірою має сприяти приєднання університетських закладів до Великої Хартії Університетів (*Magna Charta Universitatum*), в якій визначені головні принципи функціонування вищої школи під впливом Болонського процесу.

Це означає, що настав час з'ясувати готовність до роботи за новими стандартами та принципами, що потребує, по-перше, глибокого розуміння сучасних вимог щодо модернізації освітньої діяльності; по-друге, детального аналізу пройденого етапу з позиції поступального розвитку наукового та навчального процесу; по-третє, готовності науково-педагогічного персоналу стати на шлях інновацій. І в цьому зв'язку варто особливо наголосити, що наш університет за 105 років свого існування чимало досяг і здійснив, аби вимоги Хартії стали програмою повсякденних дій.

Одним із об'єктивних критеріїв оцінки такої готовності університету має бути науково-педагогічна школа, яка уособлює єдність наукового та освітнянського процесу як неодмінної основи сучасної університетської освіти. Саме науково-педагогічна школа спроможна вирішити два принципові завдання: перше — давати студентам глибокі, науково збагачені знання і друге — на основі цих знань формувати адекватну систему їх оцінювання. Це має стати принципом роботи кожної університетської кафедри.

Науково-педагогічна діяльність нашого університету переконливо засвідчує, що більшість кафедр від початку створення до сьогодні була, є і залишається осередками з високим та потужним потенціалом у царині здійснення наукових досліджень та підготовки науково-педагогічних

кадрів і фахівців широкого профілю для потреб національної економіки.

Водночас, як справедливо наголошує ректор КНЕУ академік А. Ф. Павленко у своєму зверненні до читачів першого номера нового журналу «Університетська освіта», «нині ми живемо у світі, який стає більш тісно взаємопов'язаний, ніж будь-коли раніше, і загострення як міжнародної конкуренції, так і поглибленого співробітництва, роблять знання та компетенції стратегічно важливими ресурсами для глобального лідерства суб'єктів міжнародних економічних відносин»¹. Саме тому кожна кафедра, кожен факультет мають керуватись об'єктивною потребою генерування нових знань як такого інтелектуального ресурсу, що може забезпечити не лише відповідні конкурентні переваги, а й подальший розвиток розуміння необхідності навчання протягом усього життя, що, своєю чергою, слід вважати вагомим рушієм якісного економічного зростання.

Очевидно, слід погодитись, що визначальною та невід'ємною рисою такого усвідомленого поступу може бути науково-педагогічна школа, яка набула певного історичного коріння і належного суспільного визнання. Незаперечною є істина: національним може вважатися такий університет, який має потужні науково-педагогічні школи, які, власне, і забезпечують його суспільне (вітчизняне і зарубіжне) визнання як вищого навчального закладу, що стверджує авторитет і позиції нашої держави у світі.

Офіційне визнання науково-педагогічних шкіл будь-якого університету стане вагомим і об'єктивним доказом його життєздатності та місця в системі вищої освіти України.

Потрібно хоча би на рівні Міністерства освіти і науки мати офіційну підтримку в царині визначення такої категорії, як науково-педагогічна школа університету. Тим паче, що і сама назва міністерства засвідчує про органічний симбіоз науки та освіти у вищій школі.

На відміну від усталених понять «наукова школа» і «педагогічна школа», науково-педагогічна школа університету може характеризуватись як той інтелектуальний потенціал кафедри, який своїми напрацюваннями в науковій діяльності та здобутками у навчально-виховній роботі домігся визнання суспільством і залишається флагманом для всіх інших навчальних закладів у тій чи іншій сфері знань. Науково-педагогічна школа — це обов'язковий складовий елемент оцінки університетів загалом.

Науково-педагогічну школу слід розглядати, насамперед, з позицій формування науково-

педагогічних кадрів. Однак тут варто зауважити, що цей процес має свої особливості та відмінності порівняно з відтворенням наукових кадрів у науково-дослідних установах, які зазвичай мають вузькогалузеве (однопрофільне) спрямування і підготовка наукових кадрів у них здійснюється виключно в царині наукових досліджень певних проблем, напрямів, парадигм наукового характеру. Формування професорсько-викладацького персоналу базується на тому, що під час навчання в аспірантурі та перебування в докторантурі відбувається органічне поєднання наукової та педагогічної діяльності. Зокрема, аспіранти кафедри обов'язково проходять викладацьку практику, виконуючи відповідне обов'язкове навантаження чи то у викладанні дисциплін, чи в проведенні семінарських або практичних занять. У докторантуру кафедр вступають особи (як правило доценти), які вже мають певний набутий та успішно опрацьований досвід наукової і педагогічної роботи.

На це треба наголосити особливо, адже з практики роботи вищих навчальних закладів є чимало випадків, коли людина високого рівня суто наукової кваліфікації не може адаптуватися до специфіки навчально-виховного процесу. Саме цим можна пояснити таке розхоже трактування як «викладачем може стати не кожен». Викладач вищого навчального закладу, аби відповідати своєму професійному призначенню, повинен:

1. Бути високо ґрудованою особистістю в царині тих чи інших знань.
2. Постійно займатись науковими дослідженнями та їх результати впроваджувати в навчальний процес.
3. Безперервно підвищувати свою викладацьку майстерність, тобто вміння привернути увагу студентської аудиторії шляхом використання сучасних методів викладання та всебічної обізнаності в даній дисципліні.
4. Досконало володіти методиками викладання та оцінювання знань студентів шляхом інтенсифікації та індивідуалізації занять.
5. Керуватись головним принципом навчально-виховного процесу, згідно з яким студента слід розцінювати як рівноправного партнера, який вступив до навчального закладу для набуття знань, необхідних йому для майбутнього успішного працевлаштування на ринку праці, де панує відповідна конкуренція.

Якщо керуватись цими принциповими вимогами, то можна однозначно стверджувати, що їх дотримання і є основою формування науково-педагогічної школи кафедри. Зрозуміло, щоб досягти такого стану, потрібен певний час, який може тривати роками. В усякому разі, стосовно специфіки нашого університету, формування науково-педагогічних шкіл кафедр має різне ві-

¹ Павленко А. Ф. Вступне слово ректора ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» // Університетська освіта. — 2011. — № 1. — С. 1.

кове коріння: деякі з них зародилися ще в до-революційні (до 1917 р.) часи; інші були сформовані в роки довоєнні (до 1941–1945 рр.); ще інші набули розвитку в повоєнний період. Варто також відзначити, що за роки незалежності України виникли і отримали динамічного розвитку порівняно молоді науково-педагогічні школи.

Незалежно від віку науково-педагогічної школи обов'язковим атрибутом, визначальною її ознакою є засновник та його послідовники, продовжувачі. Образно кажучи, справжня і визнана в науково-педагогічному середовищі науково-педагогічна школа має будуватися за схемою «батько—син—ону». Такий принциповий підхід дає можливість об'єктивно оцінити науково-педагогічну діяльність кафедр і, головне, визначити вектор їх діяльності з позицій відповідності як сучасним вимогам, так і потребам підготовки висококваліфікованих фахівців певного професійного спрямування. Завдяки такому алгоритму науково-педагогічна школа набуває характеру безперервності та послідовності у своєму розвитку. А це, своєю чергою, відповідає вимогам Болонського процесу, який визнає об'єктивну потребу поєднання в навчальних закладах науково-дослідної та навчально-виховної роботи як основи поступального розвитку світових університетів.

Саме Болонський процес є тією об'єктивною вимогою, яка визначає потребу поєднання дослідницької та викладацької діяльності як невідмінної основи університетської освіти, оскільки університети прийнято визнавати осередками культурного, наукового і технічного розвитку, де зосереджується культура, знання і дослідження. Науково-педагогічні школи вищих навчальних закладів, на відміну від наукових шкіл науково-дослідних установ, мають подвійне навантаження. З одного боку, професорсько-викладацький персонал, щоб відповідати своєму призначенню та викликам поступального розвитку науки (у будь-якій сфері знань), зобов'язаний здійснювати наукові дослідження фундаментального та прикладного характеру. Звичайно, одержані в результаті наукової діяльності висновки, пропозиції, узагальнення певною мірою використовуються в навчальному процесі під час викладання певних дисциплін. Власне, в такий спосіб навчальний процес одержує осучаснення та наукове поглиблене забезпечення. По-друге, професорсько-викладацький персонал, аби здійснювати викладання дисциплін на рівні вимог XXI століття, покликааний поглиблювати свою педагогічну майстерність та вдовольняти зростаючі потреби студентської аудиторії, має постійно дбати про запровадження в навчальний процес нових технологій, модернізацію освіти взагалі, будувати навчання на основі активних методів викладан-

ня, індивідуалізації завдань, комп'ютеризації процесу формування практичних навичок. А це потребує чималих зусиль, розумової та інтелектуальної енергії, постійної орієнтації в сучасних світових надбаннях вищої школи. Окрім цього, професор чи доцент, який здійснює викладання дисципліни, не може замикатись лише в межах своєї навчальної програми. Він має бути певною мірою енциклопедистом.

Викладати сьогодні будь-яку університетську дисципліну лише так, як цього вимагає навчальна програма, неможливо. Потрібно обов'язково пов'язувати свою дисципліну з іншими, знаходити між ними спільні дотичні й вибудовувати певну структурно-логічну залежність, взаємозв'язок чи адаптивність. Інакше кажучи, сучасна університетська лекція повинна мати не пізнавальний, а пошуковий, дослідницький, проблемний характер. Це особливо важливо для тих кафедр, в яких викладання дисциплін має повне методичне забезпечення, тобто є підручники, посібники для самостійного вивчення, практикуми, програмне забезпечення. Науково-педагогічну школу в жодному разі не можна розглядати як механічне поєднання наукової та освітньої діяльності викладача. Правда, на перший, суто формальний погляд, це видається саме так. Якщо керуватись тільки цим принципом, то у практиці можна було б дійти висновку, що кожна кафедра університету являє собою науково-педагогічну школу.

У реальності ж на це треба дивитися по-іншому. Зокрема, слід виокремлювати такі принципові ваги положення:

1. Науково-педагогічна школа, без сумніву, повинна мати певні досягнення і здобутки як в царині наукової, так і навчально-виховної роботи. Це є своєрідне відправне начало.

2. Науково-педагогічна школа започатковується, народжується і діє за однієї важливої умови: наукові дослідження мають спрямовуватися не лише у сферу інноваційного розвитку науки, суспільства, економіки, а й у сферу інновацій навчально-виховного процесу. Очевидно, справедливо буде підкреслити те взаємообумовлене і взаємозалежне розуміння, що у вищому навчальному закладі наукова діяльність професорсько-викладацького складу має спрямовуватися на вдосконалення викладацької роботи і поглиблення знань студентів.

3. Науково-педагогічна школа кафедри може вважатись такою, якщо у сфері наукової та педагогічної діяльності нею опрацьовані (чи в крайньому разі поліпшені) певні методики як наукового пошуку, так і викладання дисциплін навчального плану. Йдеться про те, що в міру розвитку національної економіки, удосконалення та прискорення економічних і суспільних зв'язків під впливом дії ринкових механізмів,

потреба поглиблення як фундаментальних, так і прикладних досліджень набуває пріоритетної ваги. Зрозуміло, що така постановка питання вимагає глибокого наукового підходу, широкого стратегічного мислення, розуміння того, що без наукового обґрунтування поступального розвитку він просто виявиться неможливим. Саме тому і мають бути імplementовані відповідні методики, нові підходи і виміри щодо оцінювання суспільних та економічних процесів. Ці ж елементи обов'язковості інновацій мають набути характеру адаптації і в ході викладання дисциплін з тим, щоб студент уже на університетській лаві готував себе до ефективної діяльності на практиці.

4. Лише потужні науково-педагогічні школи, які мають опрацьовані та перевірені життям методики викладання та дослідження, здатні готувати конкурентних фахівців, готових прогнозувати технічні, суспільні, економічні і соціальні процеси, аналізувати складні ситуації в суспільстві і виробляти ефективні пропозиції.

5. Єдність і взаємозалежність наукового та освітнього процесу мають бути визначальними у статусі науково-педагогічних шкіл. При цьому кафедра сама вирішує персонально з кожним її представником, кому надавати перевагу в науковій роботі чи викладацькій діяльності. Однак єдиним критерієм оцінки діяльності кафедри має стати єдність цих двох складників.

Для економічних університетів, зокрема і для нашого, статус науково-педагогічних шкіл є дещо особливим. Пояснюється це тим, що в економічній науці процес пізнання соціально-економічних явищ є рухомим, що зумовлено самою природою і динамічним характером розвитку економіки. А це потребує постійного поглиблення як знань, так і наукових досліджень, формування нових парадигм і концепцій, а також всебічної обізнаності у світових надбаннях економічної науки і практики.

Сучасні науково-педагогічні школи, як правило, гарантують повне навчально-методичне забезпечення тої чи іншої дисципліни. А це означає наступне:

- з таких дисциплін мають бути підготовлені сучасні підручники та посібники для самостійного вивчення;

- лекції повинні мати не традиційний (загально-пізнавальний) характер, а стати пошуковими, проблемними, дискусійними;

- на лекціях і під час виконання студентами самостійної роботи слід широко застосовувати методи індивідуалізації, розв'язання ситуаційних завдань, використання сучасних методів досліджень;

- курсові й дипломні роботи, як обов'язковий елемент, мають містити конкретні аргументовані рекомендації чи висновки;

- увесь процес навчання слід будувати за принципом самореалізації студента в царині дисциплін, що формують його фахову підготовку.

Варто підкреслити ще одну деталь діяльності науково-педагогічних шкіл. Йдеться про те, що інноваційний процес у навчанні стає спільним завданням як викладача, так і студента. З цією метою базовою основою для всіх спеціальностей може стати ведення такої обов'язкової дисципліни, як «Основи наукових досліджень», яка спроможна надати навчальному процесу пошуковий, дослідницький характер, що потім може знайти своє втілення в курсових і дипломних роботах, участі студентства в наукових конференціях, симпозіумах, дискусіях.

На основі таких попередніх міркувань можна визначити ті обов'язкові атрибути, які мають характеризувати певну науково-педагогічну школу, а саме:

- назва науково-педагогічної школи;
- об'єктивна характеристика засновника (фундатора) школи;

- наукова і педагогічна доктрина (проблема), яку започаткувала науково-педагогічна школа, та її поступальний розвиток (із зазначенням можливих уточнень, змін керівника школи);

- створення на кафедрі фундаментальної теоретико-методологічної та методичної бази з проблем науково-педагогічної школи;

- перелік монографій, доповідних записок, наукових статей та підручників, які відображають напрям науково-педагогічної школи;

- написання й захист кандидатських і докторських дисертацій;

- розробка рекомендацій виробництву та навчальних програм;

- виступи на наукових та практичних конференціях (вітчизняних і зарубіжних);

- участь у розробленні державних актів та законодавчих документів;

- зв'язок із зарубіжними навчальними та науковими установами;

- нагороди та відзнаки кафедри.

Науково-педагогічну школу слід розглядати ще з позицій продуктивного впливу. Йдеться не тільки про те, наскільки вона стала відомою в науково-освітньому просторі, а скоріше про те, наскільки її діяльність стала орієнтуватися на постійне підвищення знань, рівня кваліфікації, обізнаності. Інакше кажучи, чи вдалося науково-педагогічній школі сформувати атмосферу континууму. Це однаковою мірою стосується як професорсько-викладацького персоналу, так і студентів. Цього можна досягти за однієї умови — інноваційного поступу університетської школи.

ли. Власне, без інновацій в науці і педагогічній діяльності вона не може існувати.

З наведеного рисунка помітно, що потреба інновації є об'єктивною умовою вдосконалення всієї системи підготовки фахівців. Інновації однаковою мірою мають бути як у викладанні дисциплін, так і в навчанні студентів. Інакше не можна забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців відповідно до сучасних вимог. А оскільки розвиток є динамічним процесом, то потреба підвищення кваліфікації має закладатися у ході самого навчання. Тим паче, що життєвий цикл знань, особливо в царині економічної науки, є достатньо рухомих, а тому професорсько-викладацький персонал, аби забезпечити континуум, має також постійно дбати про підвищення своєї майстерності, тобто рівня науковості знань та об'єктивності методик їх передавання студентам. Звідси випливає такий висновок: уся діяльність науково-педагогічної школи університету має будуватись за постійно повторюваним циклом, починаючи і завершуючи його інноваціями.

Отже, інновації в науці та викладацькій діяльності слід вважати невід'ємною і визначальною характеристикою науково-педагогічних шкіл. Кафедра може мати висококваліфікований професорсько-викладацький персонал, але коли в науковій і педагогічній роботі намітився явний застій, відсутні будь-які позитивні зрушення і ознаки континууму, така кафедра не може розглядатись як база формування науково-педагогічної школи.

Наявність науково-педагогічних шкіл в університеті ще не є повним свідченням їх життєвості та життєздатності. Треба чітко усвідомлювати таку важливу деталь: поступальний розвиток наукових досліджень та методик викладання може бути забезпечений лише в тому разі, якщо в цьому буде зацікавлений вічний тандем — «викладач — студент». Інакше кажучи, щоб науково-педагогічна школа відбулася, потрібно мати відповідний мотиваційний підхід, який також має підпорядковуватись вимогам континууму.

Ось тут уже складається ціла мотиваційна система, яка має визначати доцільність підготовки фахівців, з одного боку, та сутність державної освітньої політики, з другого. Тобто, мотиваційний чинник функціонування науково-педагогічних шкіл однаковою мірою має закладатись і формуватись як державою, так і кожним університетом. А це вже залежить від потреби національної економіки у фахівцях і готовності освітнього середовища забезпечити цю потребу. Усе це наштовхує на думку, що науково-педагогічні школи можуть формуватись і функціонувати в тому суспільстві, яке зацікавлене в цьому, тобто яке створює умови для розвитку університетської освіти інноваційним шляхом. Якщо в цілому узагальнити викладені міркування, то загальну схему організаційного забез-

печення науково-педагогічних шкіл в сучасних умовах можна подати таким чином (рис. 1).

На цьому рисунку зафіксовано принцип послідовності й успадкованості науково-педагогічних шкіл, який передбачає інновації і мотивацію як обов'язкові елементи. Очевидно, завдання науково-педагогічної школи, як і всієї університетської освіти, полягає в тому, щоб забезпечити студентам такий рівень знань, тобто сформувати його фаховий потенціал, який згодом, уже на практиці, трансформується в людській (інтелектуальний) капітал, здатний приносити відповідний дохід.

Зрозуміло, що досягти цього можна за умови, коли студент опанує глибокі теоретичні знання та практичні навички, які забезпечать йому конкурентні переваги на ринку праці. Саме тому і має бути визначена й чітко функціонувати система мотивації як навчання, так і викладання. На цій підставі можна стверджувати, що такий результат повинен бути лейтмотивом кожної науково-педагогічної школи.

Наведені міркування дають можливість дійти таких висновків:

1. Під науково-педагогічною школою слід розуміти не просте поєднання освіти і науки, а той потенціал кафедри чи вищого навчального закладу, який у царині наукових досліджень та освітньої діяльності домігся суспільного визнання, залишається флагманом для всіх інших навчальних закладів у певній сфері знань, здатний формувати висококваліфікованих фахівців на рівні сучасних вимог.

2. Головними ознаками науково-педагогічної школи є:

— добровільно сформований колектив, який об'єднує науково-педагогічних працівників різних поколінь і різної наукової кваліфікації, діяльність яких спрямована на вдосконалення методик і практики наукових досліджень, їх широке застосування в навчальному процесі, впровадження інновацій;

— творча співпраця в царині наукових досліджень актуальних теоретичних і практичних проблем у науковій галузі та їх адаптація до викладання навчальних дисциплін на основі опрацьованих методик;

— існування науково-педагогічного лідера — фундатора школи, який у свій час висунув оригінальні наукові ідеї та педагогічні підходи до викладання дисциплін кафедри (чи оригінальні доктрини їх поєднання), що забезпечило поштовх до подальшого розвитку кафедри у царині інновацій у науковій та педагогічній діяльності;

— реалізація кафедрою спільних підходів і розуміння методологічних принципів, типу мислення, прийомів аналізу та викладання наукових дисциплін (відмінних від інших кафедр), наявність на кафедрі необхідного аналітичного матеріалу, методик до-

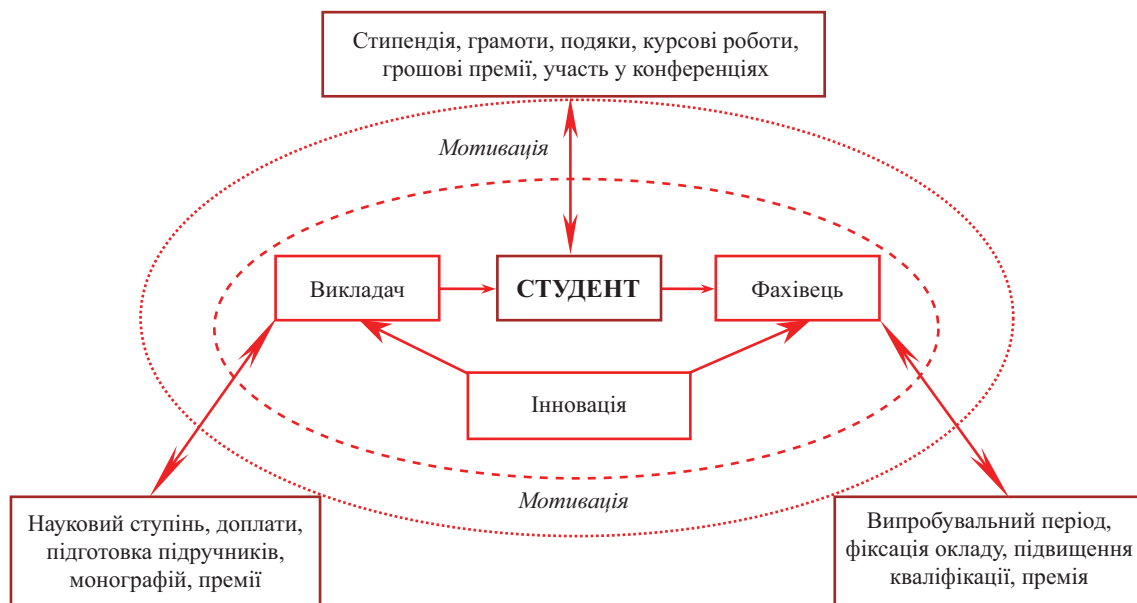

Рис. 1. Організаційне забезпечення науково-педагогічних шкіл

слідження та викладання, розробка та узагальнення необхідної теоретичної бази;

— досягнення певних результатів у науковій та педагогічній діяльності, які дістали визнання як в Україні, так і за кордоном і мають безумовні перспективи подальшого розвитку;

— наявність продуктів діяльності школи (підручники, посібники, практикуми, монографії), які своєю спрямованістю відповідають обраній доктрині, їй підпорядковані й засвідчують про її прогресивний розвиток;

— успадкованість науково-педагогічної діяльності школи молодими вченими і викладачами, залучення до роботи школи студентів і аспірантів кафедри.

3. Формування науково-педагогічної школи зумовлюється станом наукових та педагогічних здобутків упродовж тривалого часу, які передаються наступним поколінням професорсько-викладацького складу. У цьому відношенні особлива роль належить лідеру-керівнику школи, який володіє (володіє) особистим науково-педагогічним авторитетом, а також передбачив (передбачає) перспективи та реальні можливості подальшого розвитку започаткованого ним напрямку (напрямів) науково-педагогічної діяльності.

4. Основою формування науково-педагогічної школи є виключно університетська кафедра. В окремих випадках школа може бути сформована на базі кількох кафедр залежно від ступеня споріднення та взаємозалежності дисциплін навчального плану. Оскільки сучасні кафедри обіймають десятки профільних дисциплін, то в її рамках можуть формуватися та функціонувати кілька науково-педагогічних шкіл.

Приєднання українських університетів до Великої Хартії Університетів закономірно потребує коригування, а в окремих випадках і докорінного перегляду обраної стратегічної лінії, що можуть забезпечити, без сумніву, лише науково-педагогічні школи. Це обумовлено такими об'єктивними обставинами:

1. Чітко визначена даною Хартією перспектива розширення співпраці між усіма європейськими країнами зумовлює необхідність усвідомлення особливої місії університетів, які, крім традиційно визнаної ролі — давати суспільству висококваліфікованих фахівців, мають дедалі більше зосереджувати увагу на формуванні у студентів висококультурної, наукової та інноваційної складових. Такими можливостями володіють лише ті університети, які мають відповідний інтелектуальний потенціал та уже сформовані й визнані науково-педагогічною спільнотою науково-педагогічні школи.

2. Сучасний світ з його всебічною інформатизацією та комп'ютеризацією, що забезпечує широкий доступ до різних літературних, історичних і фахових джерел, перед студентством ставить нові підвищені завдання — орієнтуватися на потребу особистого служіння інтересам суспільства, його культурним, соціальним та економічним надбанням. А це означає, що сучасні науково-педагогічні школи університетів мають генерувати в студентському середовищі розуміння того, що без його безпосередньої участі неможливо забезпечити поступальний розвиток наукової, виробничої, соціальної та освітянської сфер суспільства загалом.

3. Університетська освіта має служити також інтересам зміни світоглядної та фахової позиції

поколінь. Визначальним у цьому плані має бути розуміння того, що набуті у процесі навчання в університеті навички фахової діяльності та світоглядної поведінки в суспільстві повинні формувати в студента необхідність їх передавання дітям, онукам. У зв'язку з цим, науково-педагогічні школи покликані забезпечити відповідну гармонізацію освіти і виховання з тим, щоб кожен випускник був продовжувачем їх надбань і традицій серед наступних поколінь.

Великою Хартією Університетів визначено основні принципи, які мають стати основоположними для університетів. Найголовніші з них прямо адресуються науково-педагогічним школам. Розглянемо їх детальніше:

1. Університет є самостійною установою всередині суспільства. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання, що є фундаментом науково-педагогічної школи.

2. Для задоволення потреб навколишнього світу університетська дослідницька і викладацька діяльність повинна бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади.

3. Викладання і дослідницька робота в університеті повинні бути нероздільні для того, аби навчання в них відповідали змінюваним потребам і запитам суспільства.

4. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожен у рамках своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги.

5. Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їх удосконалення за допомогою досліджень та інновацій, і студентів, що мають право, здатність і бажання збагачувати свій інтелект цими знаннями.

6. Університет є хранителем традицій європейського гуманізму. У здійсненні свого покликання він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні й політичні кордони і затверджує нагальну потребу взаємного пізнання та взаємодії різних культур.

Як бачимо, самою суттю принципів визначено поведінку університетів у сучасному світі. Стати на шлях європейської науково-освітньої інтеграції готовими можуть бути лише ті університети, які в царині наукових і навчальних

технологій та надбань здобувають відповідного визнання. Зрозуміло, що це під силу лише тим університетам, у яких сформовані й успішно діють потужні науково-педагогічні школи.

Однак, навіть за умов наявності таких шкіл, інтеграція в європейський науково-освітній простір вимагає і постійно вимагатиме поглиблення як наукових досліджень, так і технології викладання університетських дисциплін. А це, своєю чергою, на порядок денний ставить потребу опрацювання на рівні кожного університету та його кафедр системи заходів з реалізації вимог та принципів Великої Хартії.

Відповідно до задекларованих Хартією принципів університетського життя на перспективу під час опрацювання системи заходів інтеграції в європейську науково-педагогічну спільноту особливу увагу слід звернути на такі рекомендації:

1. Професорсько-викладацький персонал повинен мати вільний доступ до наукових досліджень і викладання навчальних дисциплін, кожен професор, доцент, викладач має бути забезпечений необхідними засобами для практичної реалізації своїх професійних запитів і можливостей.

2. Професорсько-викладацький персонал університету має формуватися на основі дотримання основоположного принципу невід'ємності дослідницької діяльності від викладацької.

3. Хартія передбачає також надання відповідних гарантій студентам щодо дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті. При цьому кожен університет має виходити зі своїх можливостей та конкретних обставин.

4. Європейські університети як основний елемент постійного прогресу знань вважають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проектів як у сфері наукових досліджень, так і в розвитку освіти.

Наведені рекомендації покликані стимулювати мобільність викладачів і студентів. А це потребує, крім уже наведеного вище, реалізації спільної політики в царині забезпечення рівності знань, іспитів, призначення стипендій та інших атрибутів студентського життя. Звідси випливає, що перед науково-педагогічними школами постають нові, відповідальніші завдання. Їх узагальнювальний критерій можна звести до такого: лише та науково-педагогічна школа має право вважати себе такою, яка за своїм науково-педагогічним потенціалом стала відомою в Європейському просторі і досвід діяльності якої спрямований на формування ефективної державної політики у сфері університетської освіти та науки.